

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:01.03.2023 ✓Accepted/Kabul:04.05.2023

DOI:10.30794/pausbed.1258258

Research Article/Araştırma Makalesi

Aydın Öztürk, E. ve İşeri, K. (2023). "Bilimsel Makale Özet Metinlerinde Üstsöylemsel Adlar", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 56, Denizli, ss. 421-434.

BİLİMSEL MAKALE ÖZET METİNLERİNDE ÜSTSÖYLEMSEL ADLAR*

Esra AYDIN ÖZTÜRK**, Kamil İŞERİ***

Öz

Son yıllarda özet, özetleme, özet oluşturma, özet yazma stratejisi gibi kavramlar ön plana çıkmakta, okuyucuları metnin tamamını okumaya ikna etme açısından önemli bir rol oynamakta ve başlı başına bir tür olarak kabul edilmektedir. Alanyazına bakıldığında bu tür metinlerle ilgili yazarların iddialarını ön plana çıkarma, bilgileri tutarlı bir biçimde sunma açısından incelenen çalışmaların daha az yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda, adların retorik işlevlerini ortaya çıkarmak ve üstsöylem modeli ile eşleştirmek için var olan üstsöylemsel adlar etkin bir role sahiptir. Nitel olarak yapılandırılan bu çalışmada, dilbilim alanında yazılmış araştırma makalesi özet metinlerinde kullanılan üstsöylemsel adların alıcı odaklı etkileşimli işlevleri ele alınmıştır. Bu kapsamda dilbilim araştırmaları dergilerinde yayımlanan 432 araştırma makalesinden 56 Türkçe araştırma makalesi özet metni incelenmiştir. Çalışmanın sonucu, en sık kullanılan üstsöylemsel ad ulamının metin adları, en sık kullanılan sözcük-dilbilgisel örüntünün "ad+AD(s)l" yapısı olduğunu ve bu adların yazar savlarını tutarlı bir biçimde yönetmek için Türkçe araştırma makale özetlerinde sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Üstsöylemsel Adlar, Üstsöylem, Özet metin, Bilimsel metin.

METADISCURSIVE NOUNS IN SCIENTIFIC ARTICLE ABSTRACTS

Abstract

In recent years, the concepts of summary, summarization, summary creation, summary writing strategies have come to the fore, play an important role in persuading the readers to read the entire text and are considered as a genre in its own right. When the literature is examined, it is seen that there are fewer studies in terms of highlighting the claims of the authors about these types of texts and presenting the information in a consistent manner. In this context, metadiscursive nouns have an active role in revealing the rhetorical functions of nouns and matching them with the metadiscourse model. In this qualitatively structured study, receiver-oriented interactional functions of metadiscursive nouns used in abstract texts of research articles written in the field of linguistics are discussed. In this context, the summary texts of 56 Turkish research articles from 432 research articles published in linguistics research journals were examined. The result of the study shows that the most frequently used metadiscursive noun category is text nouns, the most frequently used lexical-grammatical pattern is "noun+NOUN(s)l" structure, and these nouns are frequently used in Turkish research article summaries to manage author arguments in a consistent manner.

Keywords: Metadiscursive Nouns, Metadiscourse, Abstract, Scientific text.

*Bu çalışma 2-4 Ağustos 2021 tarihleri arasında Anadolu Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 20. Uluslararası Türk Dilbilim Kurultayı'nda sunulmuş olan "Türkçede Adların Üstsöylemsel İşlevleri" başlıklı bildirinin genişletilmiş biçimidir.

**Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İZMİR.

e-posta:esra.ozturk@deu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-2638-575X>)

***Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İZMİR.

e-posta:kamil.iseri@deu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0001-8539-582X>)

1. GİRİŞ

İkna edici bir metin türü olan bilimsel metinler son dönemde yazarların yorumlarını okuyucularının beklentilerine göre retorik olarak biçimlendirdiği türler olarak tanımlanmaktadır (Bazerman, 1988; Hyland, 2004). Metnin oluşumu alanın kendi iç dinamikleri doğrultusunda biçimlenir ve dolayısıyla yazarlar belirli dilsel öğeleri kullanarak yorum yapma fırsatı elde eder. Bu durum da, konunun söylem topluluğunun beklentileri çerçevesinde biçimlenmesine ve böylece tartışmaya açık duruma gelmesine yol açar. Başka bir ifadeyle bilgi, yazarın savlarını sunma biçimine bağlıdır. Bu nedenle, Crismore (1989) ve Hyland (2005)'e göre bilimsel metinler belirli kurallar çerçevesinde akademik topluluğun üyeleri arasındaki konuşmalar olarak tanımlanır ve bu konuşmalar içerisinde söylem ile ilgili her bir dilsel veri üstsöylem terimine gönderimde bulunur.

Üstsöylem modelinde bilimsel bir metinde “*Bu görüşe göre, ...*” diye başlayan bir tümcede *-e göre* son durum ilgeci söylemi daha önce sunulmuş olan bilgiler yardımıyla daha anlaşılır hale getirmeye yardımcı olan ve aynı zamanda okuyucunun yorumuna rehberlik eden tanıtlayıcı alt ulamında yer almaktadır. Modelde *-e göre* son durum ilgecine yönelik ulamlama yer almakta iken Jiang ve Hyland (2015, 2016, 2017) ulamlamada yer almayan *bu görüşte olduğu* gibi ad öbeklerini ele alarak üstsöylemin farklı bir işlevini ortaya çıkarmışlardır. Buna göre “*Bu görüşe göre, ...*” ad öbeği hem okuyuculara daha önce sözü edilen bir görüşü hatırlatmasına hem de devamında yazarın bu görüşle ilgili değerlendirme yapmasına imkân vermektedir. Bu durumda yazar, okuyucuyla iletişimini metindeki bölümleri bağlaşik ve tutarlı bir biçimde birbirine bağlayarak ve konu ile ilgili duruşunu ortaya koyarak sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı, dilbilim alanında yazılmış Türkçe makale özetlerinde yer alan üstsöylemsel adların işlevlerini belirlemektir. Bu amaç çerçevesinde çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

1. Dilbilim alanında yazılmış Türkçe araştırma makalesi özet metinlerinde yer alan üstsöylemsel adlar ne tür bir görünüm sergilemektedir?

2. Dilbilim alanında yazılmış Türkçe araştırma makalesi özet metinlerinde yer alan üstsöylemsel adların Alıcı Odaklı Etkileşimli boyutta işlevleri nelerdir?

3. Dilbilim alanında yazılmış Türkçe araştırma makalesi özet metinlerindeki üstsöylemsel adların en sık kullanılan sözcük-dilbilgisel görünümleri nasıldır?

2. ÜSTSÖYLEM

Üstsöylemle ilgili birçok tanım yapılmakla birlikte temelde üstsöylem; okuyucuların metni yorumlamalarına, değerlendirmelerine ve tepki göstermelerine yardımcı olmak amacıyla yazarların metinlerini düzenleme yollarını tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavram aynı zamanda geniş/bütünleştirici ve dar/bütünleştirici olmayan olmak üzere iki farklı bakış açısıyla ele alınmaktadır (Ädel ve Mauranen, 2010). Crismore (1989), Hyland (2005) ve Vande Kopple'in (1985) çalışmalarında geniş/bütünleştirici yaklaşımla üstsöylem, yazarlar tarafından bağlaşik ve tutarlı bir metin oluşturma ve aynı zamanda metne karşı duruşlarını da ifade etme yolu olarak görülürken Ädel (2006) ve Mauranen (1993) üstsöylemi, söylemin kendisi hakkında devam eden söyleme odaklanma durumu olarak sınırlandırarak dar/bütünleştirici olmayan bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın ana konusunu oluşturan üstsöylemsel adların da kuramda olduğu gibi geniş bir bakış açısıyla ele alınarak metin içinde hem bilgi odaklı etkileşimli hem de alıcı odaklı etkileşimli işlevi yerine getirdiği savunulmaktadır.

Üstsöylem çalışmalarının temeli Halliday'in Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi Kuramı'na dayanmaktadır. Halliday (2004: 29-31)'e göre metinde var olan ve aynı anda işleyen *düşünsel işlev*, *kişilerarası işlev* ve *metinsel işlev* üstsöylem kuramında da karşılık bulmaktadır. Buna göre üstsöylemde metnin konusu ile ilgili bilgi sağlama düzeyi olarak ele alınan önermesel anlamın Halliday'de *düşünsel işleve*, yazma edimine gönderimde bulunan üstsöylemsel işlev ise *kişilerarası* ve *metinsel işleve* karşılık gelmektedir. Bu durum aynı zamanda alanyazında üstsöylem ile ilgili yapılmış ulamlama çalışmalarının da temelini oluşturmaktadır (Hyland, 2005: 26).

Alanyazında Williams (1981; 1982), Crismore (1983), Vande Kopple (1985), Crismore, Markkanen ve Steffensen (1993), Hyland (1998a), Hyland ve Tse (2004), Hyland (2005) tarafından üstsöylem konusu ele alınmış ve farklı modeller geliştirilmiştir. Üstsöylemin boyutları açısından temeli Thompson (2001)'a dayanan ve ilk

biçiminin Hyland ve Tse (2004) tarafından oluşturulan model Hyland (2005)'te en kapsamlı ve sağlam temelli bir teori (Thompson, 2008) olarak kabul edilmektedir. Tablo (1)'de verilen bu modele göre üstsöylem *bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli* olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. Bilgi odaklı etkileşimli boyutta yazarın okuyucular hakkında farkındalığı ve metni okuyucuların beklentilerine göre biçimlendirmesi söz konusu iken alıcı odaklı etkileşimli boyutta yazarın iletileri hakkında yorum yapma ve metinlerine okuyucuyu dâhil etme söz konusudur.

Tablo 1: Hyland (2005)'in üstsöylem modeli

ULAM	İŞLEV	ÖRNEKLER
Bilgi Odaklı Etkileşimli (Interactive)	Okuyucuyu metinde yönlendirmeye yardım eder.	Kaynaklar
Bağlayıcılar (Transitions)	Tümceler arasındaki ilişkileri gösterir.	<i>ayrıca; ek olarak; ama; böylece; ve</i>
Çerçeve Belirleyiciler (Frame Markers)	Söylem eylemlerine, dizilerine ve söylem aşamalarına gönderim yapar.	sonunda; sonuç olarak; amacım; bitirmek gerekirse
Metin-içi Belirleyiciler (Endophoric Markers)	Metnin diğer bölümlerindeki bilgilere gönderimde bulunur.	yukarıda görüldüğü üzere; bakınız Şekil X; 2. Bölümde
Tanıtlayıcılar (Evidentials)	Diğer metinlere gönderimde bulunur.	X'e göre; Z şu biçimde açıklar ...
Açımlayıcılar (Code Glosses)	Önermesel anlamları ayrıntılandırır.	şöyle ki; örneğin; başka bir deyişle
Alıcı Odaklı Etkileşimli (Interactional)	Okuyucuyu metne dâhil eder.	Kaynaklar
Kaçınmalar (Hedges)	Yazarın sorumluluğunu kısıtlar.	olası; belki; mümkün; yaklaşık;...olabilir
Güçlendiriciler (Boosters)	Kesinliği güçlendirir.	Şüphesiz ki; hatta; aslında; kesinlikle; açıktır ki ...
Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Yazarın önermeye yönelik tavrını belirtir.	ne yazık ki, kabul etmek gerekirse; şaşırtıcı bir biçimde
Kendine Gönderimde Bulunma Belirleyicileri (Self Mentions)	Yazar(lar)a açık gönderimlerde bulunur.	ben; biz; benim; beni / bana; bizim
Katılım Belirleyicileri (Engagement Markers)	Okuyucu ile yazar arasında açık bir biçimde ilişki kurar.	Düşünün ki; göreceksiniz ki; dikkate alınız/düşününüz; not ediniz

(Kaynak: Hyland, 2005:49).

Modele göre bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinde yazarlar bilgileri bir araya getirmek için *bağlayıcılar*, çerçeve belirleyicileri ve *metin-içi belirleyicileri*; önermesel içerikle ilgili detaylandırma yapabilmek için *tanıtlayıcılar* ve *açımlayıcıları* kullanmaktadır. Böylece metinler yazar tarafından okuyuculara bağlaşıklık ve tutarlı bir biçimde sunulmaktadır. Alıcı odaklı etkileşimli işlevde ise yazarlar kendi bakış ifadelerini *kaçınma*, *güçlendirici*, *tutum belirleyicileri*, *kendine gönderimde bulunma* belirleyicileri ile ifade etmekte, retorik olarak okuyucuları metne ise *katılım belirleyicileri* ile dahil etmektedir (Hyland, 2005).

Daha önce de değinildiği üzere üstsöylem modelinde adlarla ilgili üstsöylemsel bir bilgi bulunmamakta, ancak adların üstsöylemde oynadıkları rol dikkate alındığında önemli bir yer tutmaktadır (Hyland ve Jiang; 2016, 2017). Bu nedenle üstsöylemsel adlar modeli bu modelle eşleştirilerek alanyazındaki boşluk doldurulmaya çalışılmış, bu çalışmada da bu model Türkçeye uyarlanmıştır.

3. ÜSTSÖYLEMSEL ADLAR

Üstsöylemsel adlar söylemin düzenlenişine (bilgi odaklı işlevi) ya da okuyucuların belirtilen konuyu anlamasına katkıda bulunan adlar olarak tanımlanmaktadır. Üstsöylemsel adlar soyut adların bir alt kümesidir ve onlardan

belirsiz anlama sahip olma durumu ile ayırt edilebilirler. Soyut bir adın anlamı tüm bağlamlarda (örn. toplum, demokrasi) durağanken, üstsöylemsel adlar hem değişmez bir anlama hem de *bağlamsal sözlükleşmeye* (contextual lexicalisation) bağlı olarak, edimsel başka bir anlama da sahip olabilmektedir. Bu adlar, yazarların belirli bir bağlamda yazmasına ve okuyucunun da bu yazıya nasıl tepki vereceklerinin biçimlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu adların üstsöylemsel olarak işlev görmesini sağlayan nitelikler; yazarların bağıntılı söylemler düzenlemeleri, içerikle ilgili bakış açılarını ifade etmeleri ve belirli bir topluluğun üyeleri olarak okuyucularla etkileşime girmeleri (alıcı odaklı işlevi)dir (Jiang ve Hyland, 2016: 5; Jiang ve Hyland, 2017: 1-2; Jiang ve Hyland, 2021: 2). Bu tür adlar, metni düzenlemekte ve okuyucuya bilginin nasıl anlaşılması gerektiğini göstermektedir ve bunu yaparken de aynı zamanda yazarın disiplinin yetkin bir üyesi olarak bir duruş sergilemesini sağlamaktadır. Bu adların iki belirgin karakteristik özelliği bulunmaktadır: (i) Yakın bağlamlarında *sözcüksel gerçekleşmeyi* (lexical realization) gerektirirler, (ii) bağlaşıklık oluştururlar (Charles, 2003). Aşağıdaki örnek ve açıklamaları üstsöylemsel adlara ilişkin daha detaylı bilgi vermektedir.

(1) *This is further supported by the **observation** that chromatin bridges are bound by Rad52 and trigger degradation of Sml1.*

[Bu ayrıca, kromatin köprülerinin Rad52 tarafından bağlanması ve SML1 bozulmasını tetiklediğinin **gözlemlenmesi** ile de desteklenmektedir.] (Biyoloji- Jiang ve Hyland, 2016: 5).

(2) *The PID controller, as can be seen in Fig. 6, results in a significant overshoot at the transient state (without programmed acceleration). To remedy this **drawback**, preprogramming of acceleration and deceleration 6 periods is required, whereas they are not needed with CCC, P, and ZPETC methods.*

[Şekil 6'da görülebileceği gibi PID kontrolörü, geçici durumda (programlanmış hızlanma olmadan) önemli bir aşama ile sonuçlanmaktadır. Bu **dezavantajı** gidermek için 6 periyotluk hızlanma ve yavaşlamanın önceden programlanması gerekirken, CCC, P ve ZPETC yöntemleri gerekli değildir.] (Elektrik mühendisliği – Jiang ve Hyland, 2016: 5).

(3) *According to the traditional **view**, this is evidence of agency discretion since we can associate policy change with different types of managers.*

[**Geleneksel görüşe** göre, politika değişikliğini farklı yöneticilerle ilişkilendirebildiğimiz için bu durum kurumun takdir yetkisinin bir kanıtıdır.] (Sosyoloji – Jiang ve Hyland, 2016: 5).

Yukarıdaki örneklerde yer alan *gözlem*, *dezavantaj* ve *görüş* üstsöylemsel adlardır ve belirsizlikleri bir gönderim ile giderilmiştir. Dolayısıyla, örnek (1)'deki *gözlem* sözcüğünün neye gönderimde bulunduğu tamamlayıcı tümleş yantümcesine kadar belli olmamaktadır. Örnek (2)'de yer alan *dezavantaj* ise artgönderim olarak belirtilmektedir. Örnek (3)'teki *görüş* sözcüğü ise ilgili metnin dışında, artalan bilgisi ile yorumlamaya çalışan okuyuculara dayanması nedeniyle diğer iki üstsöylemsel addan farklılık göstermektedir.

Flowerdew ve Forest (2015: 2), Winter (1992: 153)'ın aynı zamanda *sözlüksel gerçekleşme* adını verdiği olgunun üstsöylemsel adlar ile tamamlayıcı olan ilişkisine dikkat çekmektedir. Sözcüksel gerçekleşme, üstsöylemsel adlar için gerekli özellikleri sağlarken, üstsöylemsel adlar, *gerçekleşmenin* söylemde nasıl anlaşılması gerektiğini göstermektedir. Üstsöylemsel adlar, metnin içinde veya dışında ek bilgiler içeren bağlantıları sağlamaktadır. Bu, yazarların düşüncelerini bağıntılı bir yöntem ile metne taşımasına ve böylece okuyucuların bağıntılı sunulan bilgileri daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır (Jiang ve Hyland, 2016: 6).

Üstsöylemsel adların *teknik dışı* (ing. non-technical) (Meyer, 1997) ya da başka bir deyişle *yöntemsel* (ing. procedural) (Widdowson, 1983: 92; Luzón Marco, 1999) sözcük ulamlarına ait oldukları söylenebilir; çünkü bu yapılar *sözlüksel içeriği az olmasına rağmen bağlama fazlasıyla bağımlı öğelerdir* (Luzón Marco, 1999: 1). Bu nedenle; *olgu*, *çözümleme* ve *süreç* gibi sözcükler daha çok işlevsel sözcüklerdir ve tanımlama gerektirmektedir (Jiang ve Hyland, 2016: 6).

Nation (2001: 212), bu teknik olmayan öğelerin daha çok dilbilgisel, üstsöylemsel ve *sözlüksel olmayan* (delixicalised) bir hale dönüştüklerinden söz etmektedir. Örnek (4)'te altı çizili durum *bu* göstericisi ile belirtilmektedir; dolayısıyla *çözümleme* aslında tek ve net bir anlama sahip olan sözlüksel bir öge olarak işlev

görmemektedir (Jiang ve Hyland, 2016: 7). Yani tek başına tanımı yapılamayan ancak tümcedeki bağlama göre anlam kazanan bir sözcüktür.

(4) *the same values of Q could be obtained for small ϵ_1 , ϵ_2 materials, and for large ϵ_1 , ϵ_2 materials. This provides an alternative expression for polarizability. This analysis assumes the capillary occupies a uniform field, and as such, cannot be applied to any SRR with extended conductors formed from circular cross-section wire.*

[Aynı Q değerleri, küçük ϵ_1 , ϵ_2 malzemeler ve büyük ϵ_1 , ϵ_2 malzemeler için elde edilebilir. Bu, kutupsallaşma için olası bir ifade sağlamaktadır. Bu çözümler, kılcalın homojen bir alanı kapladığını ve bu nedenle dairesel kesitli telden oluşturulmuş ve uzatılmış iletkenlere sahip herhangi bir SRR'ye uygulanamayacağını varsaymaktadır.] (Elektrik mühendisliği – Jiang ve Hyland, 2016: 7).

Dolayısıyla bilgi odaklı etkileşimli boyutta, üstsöylemsel adlar geriye dönük olarak daha önceki konuyu, devam eden söylemle özetlemek için ya da yakında ortaya çıkacak olan bilgileri anlamak için araştırılmaktadır (Sinclair, 1993). Aynı zamanda metnin bölümleri arasındaki ilişkileri göstermekte ve bilgi akışının yönetimini sağlamaktadır. Bilgi odaklı etkileşimli işlev yazara katılımcı kitleye ilişkin farkındalık kazandırmakta ve metnin olası bilgisini sağlamakta, okuyucunun retorik beklentilerini göstermekte ve metin nasıl düzenlenmeli sorusunun yanıtını vermektedir. Yazarın buradaki amacı okuyucunun gereksinimlerini karşılamak için bir metni biçimlendirmek, sınırlandırmak, tercih edilen yorumları ve savları ortaya koymaktır. Alıcı odaklı etkileşim boyutunda ise yazarın amacı görüşlerini görünür duruma getirerek, gelişmekte olan metne yanıt vermelerini sağlayarak okuyucuların da metne katılımını gerçekleştirmektir (Hyland, 2005: 49; Jiang ve Hyland, 2016: 7).

Yazarların okur-yazar etkileşiminde üstsöylemsel adlar aracılığıyla hangi duruş seçeneklerini ifade etmeye çalıştıkları ve bunların kullanımının alana özgü pratik ve idealleri nasıl yansıttığını keşfetmek için üstsöylemsel adların daha somut bir zemine taşındığı üstsöylemsel adların sınıflandırılması Tablo (2)'de verilmektedir.

Tablo 2: Bilimsel metinlerde üstsöylemsel adların işlevsel sınıflandırılması

Varlığın Tanımlanması (entity)	Tanım (description)	Örnekler (examples)
Metin (text)	Somut metinüstü (concrete metatext)	Makale, yazılı çalışma, çalışma
Tanımlayıcı (evidential)	olaylar, süreçler ve kanıtlara dayanan durumlar	değişim, durum, gözlem
Söylem (discourse)	sözel önermeler ve söz eylemler	sav, iddia, sonuç
Bilişsellik (cognition)	bilişsel inançlar ve duruşlar	karar, fikir, düşünce, görüş, kavram, amaç
Varlığın Özellikleri (attribute)	Tanım (description)	Örnekler (examples)
Nitelik (quality)	özenilen, eleştirilen, değer verilen ya da küçümseyen nitelikler	avantaj, zorluk, başarısızlık
Tarz (manner)	eylemlerin koşulları ve olgu bağlamı	zaman, yöntem, yol, kapsam
Konum (status)	Kiplik seçimi	Olasılık, eğilim, seçim, yetenek
Varlıklar Arasındaki İlişkiler (relation)	Tanım (description)	Örnekler (examples)
neden-sonuç, farklılık vs.	neden-sonuç, farklılık, bağıntılılık	neden, sonuç, farklılık

(Kaynak: Jiang, 2022: 75-76).

Varlıkları tanımlayan adlarda, yazarlar bu tanımlamayı metinler, olaylar, söylemler ya da bilişin yönleri hakkındaki yargılarını ileterek yaparlar. Metin adları üstmetne veya somut bir araştırmanın bir bölümüne gönderimde bulunur. *Rapor, yazılı çalışma* ve çalışma tipik örneklerdir. Tanımlayıcı adlar; *değişim, durum, gözlem, bulgu* gibi örneklerin sıklıkla kullanıldığı, eylem ve süreçlerin ya da kanıt niteliğindeki durumların ortaya çıkışını ifade etmektedir. Tanımlayıcı adlar, gerçek dünya aktiviteleri ile deneyselcilik (ampirizm) ve biliş türleri ile de akılcılık (rasyonalite) ile yakından ilişkilidir ve farklı disiplinlerde yer alan farklı bilme biçimlerine ve bilgi kaynaklarına işaret etmektedir (Chafe ve Nichols, 1986). Sözel önermeleri ve konuşma eylemlerini tanımlayan söylem adlarına *sav, iddia* ve *sonuç* örnek olarak gösterilirken bilişsellik adları *karar, fikir, görüş, kavram* ve *amaç* gibi inançlar, tutumlar ve zihinsel akıl yürütmenin unsurları ile ilgili adlardır (Jiang ve Hyland, 2017: 20).

Varlıkların özelliklerini gösteren adlar; yazarların varlıkların niteliği, konumu ve oluşumu hakkındaki değerlendirmelerini kapsamaktadır. Nitelik adlarında bir şeyin takdir edilip edilmediği, eleştirilip eleştirilmediği ya da değerlendirilip değer kaybettiği göz önünde bulundurulur ve *avantaj, zorluk, tehlike, başarısızlık* gibi sözcükler sıklıkla kullanılır. Tarz adları, eylemlerin ve durumların oluşumunu ve koşullarını tanımlamaktadır. *Zaman, yöntem, yol* ve *kapsam* gibi örnekler, yer ve zamandaki boyutlarını, gerçekleştirilme biçimlerini ya da sıklıklarını göstermektedir. Konum ile ilgili üstsöylemsel adlar, yazarın *bilgisellik kipliği* (ing. epistemic modality), *yükümlülük kipliği* (ing. deontic modality) ve *devingenlik kipliği* (ing. dynamic modality) hakkındaki seçimlerini gösterir (Palmer, 2001'den aktaran Jiang ve Hyland, 2016: 13). Bilgisel kiplik; *olasılık, gerçek* gibi olasılık ve kesinlik ile ilgilidir; yükümlülük kipliği; *ihtiyaç, zorunluluk* gibi yükümlülük ve gereklilik ile ilgilidir; devimsel kiplik ise *yetenek, kapasite, potansiyel* ve *eğilim* gibi yetenek, fırsat ve eğilim ile tanımlanmaktadır (Jiang ve Hyland, 2016: 13; Jiang ve Hyland, 2017: 20).

Son olarak varlıklar arasındaki ilişkiler ulamında ise, üstsöylemsel adlar, bir yazarın bir önermedeki bilgiyle olan bağlantıyı ya da ilişkiyi nasıl anladığı betimlenir; *neden, sonuç* ve *fark* gibi kavramlar ile ilişkileri iletmek için kullanılmaktadır (Jiang ve Hyland, 2016: 13).

Model; yazarların, akademik çalışmaların temel niteliklerini oluşturan konuların, araştırma süreçlerinin, çözümlemelerin ve değerlendirmelerin oluşumu için adları nasıl kullanabileceklerine odaklanmaktadır (Martin, 1976'den aktaran Jiang ve Hyland, 2016: 13). Yazarların araştırmalarının farklı boyutlarına yönelmek için üstsöylemsel adları nasıl seçtiklerini vurgulamaktadır. Örneğin, *bilisellik adları* yazarın bir inanç ya da duruş olarak önermeye karşı yargılarını yönlendirirken, *konum adları* bir varlığın niteliklerine yönelik bir inancı ifade etmektedir. Bu nedenle, belirleyici içeriği aramak ve yazarın her bir ad tarafından neyi ifade etmeyi amaçladığını belirlemek için, her bir ad ile ilgili kapsamlı bir incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır (Jiang ve Hyland, 2016: 13).

Bu model; yazarların tümleş içindeki bilgiyi nasıl tanımladıklarını betimlemeleri, hangi bilgilere bakış açısına sahip olduklarını belirtmeleri ve bilgiye karşı takındıkları duygusal duruş türlerini yansıtmaları ile yazarların metinlerinde aldıkları farklı duruşları ulamlamanın bir yolunu sunmaktadır. Jiang ve Hyland (2016: 14)'e göre bu işlevsel yaklaşım aynı zamanda, katı bir biçimde tanımlanmış terimlerle adları sınıflandıran ve anlambilimsel yorumlamalar üzerine yapılan aşırı vurgulamalara sahip diğer modellerin (örn. Schmid, 2000; Flowerdew ve Forest, 2015) sorunlarını da düzenlemektedir (aktaran Jiang ve Hyland, 2016: 14).

Jiang ve Hyland (2016: 14)'ün işlevsel görüşüne göre bulunan her bir üstsöylemsel ad anlambilimsel anlamından ziyade içinde bulunduğu sözcük-dilbilgisel bağlama göre değerlendirilmelidir. Böylece daha önceki çalışmalarda sorunlu olan sınıflamalar için tam olarak yapılamayan ayrımlar bu sınıflandırma sonunda net bir biçimde açıklanmaktadır. Bu işlevlerin Türkçedeki görünümünü ele alan bu çalışmanın bir sonraki bölümde çalışmanın yöntemi açıklanmaktadır.

4. YÖNTEM

Çalışma, nitel araştırma yöntemiyle yapılandırılmıştır. Veriler, durumun olduğu gibi betimlenmesini amaçlayan bir yaklaşım (Karasar, 2016: 109) olan belge tarama modelinden yararlanılarak elde edilmiştir.

Çalışmada Dilbilim Araştırmaları dergisinin 1990-2022 yılları arasında yer alan 432 Türkçe yazılmış makaleden 56 Türkçe özet metin belirlenmiştir. 1990-2001 yılları arasında dergide yayımlanan yazıların özet bölümleri bulunmadığı ve 2002-2007 yılları arasındaki Türkçe makalelerin özetleri İngilizce olduğu için bu yıllar çalışmaya dâhil edilememiştir. Makalelerin özet metinlerinin seçilmiş olmasının nedeni makale özetlerinin makaleyi somutlaştırma anlamında önemli bir yere sahip olması, özetlerin makalenin bir temsili olması (Bazerman, 1984'ten aktaran Swales, 1993: 179), metnin yazarı tarafından oluşturulan metinde verilmek istenen düşüncelerin en özet biçimi (Bhatia, 2013: 147) olarak tanımlanmasıdır. Bu durumda 2008-2022 yılları arasında Türkçe özetlere sahip 56 makaleden oluşan verilerin yıllara göre dağılımı Tablo (3)'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Veri tabanının yıllara göre dağılımı

Yıllar	Özet metin sayısı	Yıllar	Özet metin sayısı
2008	7	2016	2
2009	3	2017	3
2010	4	2018	3
2011	2	2019	5
2012	4	2020	5
2013	5	2021	2
2014	3	2022	5
2015	3		
TOPLAM	31		25
GENEL TOPLAM	56		

Çalışmada verilerin çözümlenmesinde Jiang (2022)'in üstsöylemsel adların sınıflandırılması modeli temel alınmıştır. Veriler çalışmayı yapan kişiler tarafından modelde yer alan alt uamlara göre her metin için ayrı ayrı çözümlenmiş, bulgular karşılaştırılarak iç tutarlık çalışması sonunda belirlenmiştir.

5. BULGULAR

Dilbilim alanında yazılmış Türkçe makale özet metinlerinde yer alan üstsöylemsel adların işlevlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada ilk araştırma sorusu olan dilbilim alanında yazılmış Türkçe araştırma makalesi özet metinlerinde yer alan üstsöylemsel adların ne tür bir görünüm sergilediğine ilişkin bulgular Tablo (4)'te yer almaktadır.

Tablo 4: Üstsöylemsel adların sayısı

Özetlerdeki Sözcük Sayısı	Üstsöylemsel Ad Sayısı	1000 sözcük başına düşen üstsöylemsel ad sayısı	Üstsöylemsel Ad (%)	Özet başına düşen ortalama üstsöylemsel ad sayısı
7048	879	124.71	12.5	15.69

Çalışmanın 7048 sözcükten oluşan veri tabanında 879 üstsöylemsel ad tespit edilmiş olup özet başına düşen üstsöylem ad sayısı 15.69'tir. Tablo (4)'te görüldüğü üzere 1000 sözcük başına düşen üstsöylemsel ad sayısı 124.71 olup üstsöylemsel ad kullanımı %12.5 olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusu olan dilbilim alanında yazılmış Türkçe araştırma makalesi özet metinlerinde yer alan üstsöylemsel adların Alıcı Odaklı Etkileşimli boyutta işlevlerine Tablo (5)'te yer verilmiştir.

Tablo 5: Üstsöylemsel adların makale özetlerindeki işlevleri

Üstsöylemsel Adlar	Üstsöylemsel ad sayısı	1000 sözcük başına düşen üstsöylemsel ad	Üstsöylemsel adların yüzdesi (%)
Varlığın Tanımlanması	593	84.2	67.5
Metin	190	27	21.6
Tanımlayıcı	89	12.6	10.1
Söylem	143	20.3	16.3
Bilişsellik	171	24.3	19.5
Varlığın Özellikleri	211	29.9	24
Nitelik	28	3.9	3.2
Tarz	78	11.1	8.9
Konum	105	14.9	11.9
Varlıklar arası ilişkiler	75	10.6	8.5
TOPLAM	879	124.7	100

Çalışmanın veri tabanındaki özetlerde kullanılan üstsöylemsel adların alıcı odaklı etkileşimli boyutunda yer alan işlevleri Tablo (5)'te gösterilmiştir. Buna göre en yüksek dağılıma sahip ulamın 84.2 (%67.5) ile varlığın tanımlanması olduğu saptanmıştır. Bu ulamın alt ulamlarına dağılım sayısının çoktan aza göre kullanım sırası metin adları 27 (%21.6), bilişsellik adları 24.3 (%19.5), söylem adları 20.3 (%16.3) ve tanıtlayıcı adlar 12.6 (%10.1) olarak belirlenmiştir. Diğer bir deyişle varlığın tanımlanması ulamında en yüksek dağılıma sahip alt ulam metin adları, en düşük dağılıma sahip alt ulam ise tanıtlayıcı adlardır. Varlığın özellikleri ulamı ise 29.9 (%24) dağılıma sahip olup alt ulamlarından 14.9 (%11.9) ile konum adlarını 11.1 (%8.9) ile tarz adları ve 3.9 (%3.2) ile nitelik adları takip etmektedir. Varlığın özellikleri ulamında en yüksek dağılıma sahip alt ulam konum adlarıdır. Üçüncü ulam olan varlıklar arası ilişkiler ise araştırma makalelerinin özetlerinde 10.6 (%8.5) dağılıma sahiptir.

Dilbilim alanında yazılmış Türkçe araştırma makalesi özet metinlerindeki üstsöylemsel adların en sık kullanılan sözcük-dilbilgisel görünümüne ulaşmayı hedefleyen çalışmanın üçüncü araştırma sorusunun bulguları ise Tablo (6)'da gösterilmiştir.

Tablo 6: En sık kullanılan dört sözcük-dilbilgisel örüntülerin genel sıklığı

Sözcük-dilbilgisel örüntüler	Toplam sayı	Yüzde (%)
Ad+AD(s)I	166	19.11
Bu + AD	137	15.59
Adlaştırma	130	14.67
Ad+(n)In.....AD+(s)I	121	13.65
TOPLAM	554	63.02

Sözcük-dilbilgisel örüntüler açısından Tablo (6)'da görüldüğü üzere diğer örüntüler içinde en yaygın sonuç olan %19.11 ile "Ad+AD(s)I" örüntüsünü %15.59 ile "Bu+AD" örüntüsü takip etmektedir. Bu iki örüntü neredeyse tüm örüntülerin %35'ini oluşturmaktadır. Ad yantümceleri ise %14.67 ile bu iki örüntüyü takip etmektedir. Dördüncü en sık kullanılan örüntü ise %13.65 ile "Ad+(n)In....AD+(s)I" yapısıdır.

6. TARTIŞMA

Çalışmada dilbilim alanında Türkçe yazılmış 56 bilimsel makale özetinde toplam 879 üstsöylemsel ad tespit edilmiş olup 1000 sözcük başına 124.71 üstsöylemsel ad düşmektedir. Üstsöylemsel adların bu yüksek kullanım sıklığı Hyland ve Tse (2005)'nin özet metinler için yazarın okuyucunun ilgisini çekmek amacıyla okuyucularla açık bir biçimde etkileşime girmeye çalıştıkları bir tür olduğu tanımını desteklemektedir. Bu durumun nedeni olarak üstsöylemsel adların alıcı odaklı etkileşimli boyutunda yazarın amacı, görüşlerini görünür duruma getirerek okuyucuların metne katılımını sağlamak olması (Jiang, 2022) gösterilebilir. Böylece yazar özet türünün gereği ve üstsöylemsel adların tümcedeki işlevi açısından bu adları sıklıkla kullanmaktadır. Bulgularda belirtildiği üzere çalışmada özet başına 15.6 üstsöylemsel ad kullanımının tespit edilmesi bu adlarla ilgili özet metinler için işlevsel açıdan önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu açıdan çalışma sosyal bilimlerde araştırma makalesi özetlerinde ortalama 16.5 ve daha az üstsöylemsel ad bulunduğunu tespit eden Jiang ve Hyland (2017)'in bulgularıyla koşutluk göstermektedir.

Çalışmada bir söylem bölümünde birden fazla üstsöylem kullanımına sıklıkla rastlanılmıştır. Başka bir deyişle yazar, dilbilim alanındaki özet metinlerde sıklıkla yorumunu katarak okuyucuyu yönlendirmektedir. Bu durum yine alanyazında sosyal bilimlerde konuların ve hedef kitlelerin çalışma başında belli olmaması kaynaklı yazarların sorunları belirlemek ve tartışmak için fazla retorik çaba harcadıkları (Hyland, 2004: 70; Becher ve Trowler, 2001: 28) görüşünü desteklemektedir. Örnek (5)'te bu savı destekleyen durumu görmek mümkündür.

(5) Bu çalışma Türkçe'deki bu, şu ve o adlarını, dilsel araçların doğal konuşma ortamındaki işlevlerinden yola çıkılarak çözümlenebileceği temeline dayanan 70li yıllardan beri Ehlich ve Rehbein tarafından geliştirilmiş olan İşlevsel Edimbilim yöntemiyle incelemektedir. (2008/6)

Örnek (5) incelendiğinde koyu ile işaretlenen üstsöylemsel adların bir söylem bölümü içerisinde ne sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Burada yazar başta okuyucunun dikkatini çekmek ve onların kolay anlamalarını sağlamak için *bu çalışma* ad öbeğini kullanarak yapılmış çalışmaya gönderimde bulunmuştur. Daha sonra ise çalışmanın yöntemini açıklamak için iç içe geçmiş ad öbekleriyle *araç, temel ve yöntem* baş adlarıyla kendi düşüncesini okuyucuya vermeyi amaçlamıştır. Böylece vermek istenilen bilgi için dört üstsöylemsel adın tek bir bölümde kullanıldığı görülmektedir.

Üstsöylemsel adlar alıcı odaklı etkileşimli boyut açısından ele alındığında bu boyut yazarın bakış açısının ifade edilmesi ve okuyucularla etkileşim kurulması ile ilgilidir. Çalışmada en sık kullanılan üstsöylemsel ad varlığın tanımlanması ulamı altında yer alan üstmetne ve somut bir araştırmanın bölümlerine gönderimde bulunan adlar *metin adlarıdır* (%21.6). Bu bağlamda örnek (6) ve (7)'de görüldüğü üzere Türkçede metnin somut biçimine ve diğer bölümlerine gönderim yapıldığı söylenebilir.

(6) Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi Sesli Betimleme Ekibi'nin ilk kez betimlemesini yaptığı Umud Aral'ın kısa metrajlı "Çarpışma" adlı filminin sesli betimleme metni dilbilimsel açıdan incelenmiştir. (2009/1)

(7) Anlaşmazlık gösteren konuşmaları incelemeye yönelik olan bu çalışmada, çatışma içerikli söylemin nasıl sürdürüldüğüne ilişkin olarak çalışmanın yöntemi ve veri tabanı oluşturulmuştur. (2009/2)

Örnek (6)'da *metin* sözcüğü öncesindeki altı çizili niteleyici ögenin başı konumunda olup üstmetne gönderim yapmaktadır. Aynı biçimde örnek (7)'de yer alan ve *bu* gösterimseli ile kullanılan çalışma üstsöylemsel adı araştırmanın kendisine gönderim yaparak yazar duruşunu belirtmektedir.

Tüm üstsöylemsel adların %19.5'ünü oluşturan ve tutumları, inançları ve zihinsel akıl yürütmeyi temsil eden *bilişsellik adları* en sık kullanılan ikinci üstsöylemsel ad ulamıdır. Bu durumun Jiang ve Hyland (2017)'in araştırma makale özetlerinde kullanılan üstsöylemsel adların işlevlerini ele aldığı çalışması ile koşut olduğu söylenebilir. En sık kullanılan üstsöylemsel ad ulamı bu çalışmada da yine *varlığın tanımlanması* olarak belirlenmiştir. Yine *bilişsellik adları* en sık kullanılan alt ulam olarak tespit edilmiştir. Türkçede metin adlarının kullanım sıklığının *bilişsellik adlarından* daha yüksek olmasının nedeni çalışmaların farklı dillerde yapılmış olması ile ilgili olabilir. En sık kullanılan üstsöylemsel adın üst ulamda *varlığın tanımlanması* olması kuramın evrensel oluşu ile ilgili bilgi verirken alt ulamlardaki sıklık değişikliği çalışılan dillerin tipolojik özelliklerine bağlanabilir. Bu bağlamda çalışmada tespit edilen *bilişsellik adları* örnekleri (8) ve (9)'da verilmektedir.

(8) Çözümlemelerde Orhan Pamuk'un Babamın Bavulu (2008) ve Vedat Türkali'nin Mavi Karanlık (2006) adlı eserlerinden yapılan alıntılarla gösterme anlatımlarının metin içindeki işlevleri örneklendirilmiştir. (2009/3)

(9) Bu nedenlerden dolayı, dinleyicilerin konuşma hakkındaki görüşlerinin de veri kabul edilerek değerlendirilmelere dahil edilmesi gerektiği önerilmektedir. (2010/2)

Örnek (8) ve (9)'da çalışmada farklı yapılar içinde kullanılmış iki üstsöylemsel ad olan çözümleme ve *görüş* baş adları yer almaktadır. Zihinsel akıl yürütme ile ilgili olduğu için bilişsellik ulamı içinde kabul edilen çözümleme üstsöylemsel adı öngönderim yoluyla *görüş* üstsöylemsel adı ise artgönderim yoluyla altı çizili kısımları tamamlamaktadır.

Çalışmada *varlığın tanımlanması* adları üst ulamı altında en az sıklıkla kullanılan ulamın *tanımlayıcı adlar* (%10.1) olduğu tespit edilmiştir. Bu durum *tanımlayıcı adların* gerçek dünya etkinlikleri ve biliş türleri ile yakından ilişkili ve dolayısıyla sosyal bilimlerde daha az sıklıkla kullanılıyor olması (Chafe ve Nichols, 1986) savı ile açıklanabilir.

Varlığın özellikleri ulamında yazarların yargıları en çok *konum* ile ilgili olup bir şeyin kesinliği ve gerekliliği ile ilgili yoruma yer verilmiştir. Bu anlamda en sık kullanılan alt ulam %11.9 ile *konum adları* olup onu %8.9 ile *tarz adları* takip etmektedir. Böylece Türkçede dilbilim alanında yazarın kipliklerle ilgili yorumlarını özetlere yansıttığı söylenebilir. Bu durum Jiang ve Hyland (2017)'in çalışmasının bulguları ile paralellik göstermekte ve yine Bazerman (1988) ve Hyland (2004, 2005) Sosyal Bilimlerdeki yazarların kişisel yorumlamalara ve okuyucularla yapılan

tartışmalara dayanan savlar aracılığı ile bilgiyi yapılandırdıklarını savladıkları çalışmalarını da desteklemektedir. Çalışma bulgularından (10) ve (11)'de *konum adları*, (12) ve (13)'te ise *tarz adları* örneklerine yer verilmektedir.

(10) ... tümcenin nesnesini veya –çoğu zaman nesneyle örtüştüğü için nesneden kolayca ayırmsanamayan– son ad öbeğini tümcenin odağı kabul etmelerine yol açan edimsel bir yanlılık geliştirmelerinden kaynaklandığı görüşünü savunmaktadır. (2017/1)

(11) Çalışmada farklı çalkalama yapılarının farklı biçimde edinildiği, bu nedenle de çalkalama yapılarının ayrı ayrı incelenmesi gerektiği tespit edilmiştir. (2013/4)

(12) Bağlanan iki tümcedeki iki ilişkili varlık, atıf veya olay arasında aşağı veya yukarı gerektirim yoluyla ölçümsel sezdirim ortaya çıkar. Hatta bağlacı dinleyiciyi ölçüme yönlendiren bir bağlaç olarak görülebilir. (2011/1)

(13) Çapraz Birleştirmeli Uyarın (Stimulus Cross-Splicing) yöntemi olarak tanımlanmaktadır. (2017/2)

Örnek (10)'da yer alan *yanlılık* baş adı ve (11)'de yer alan *gerektiği* adlaştırma yapısı yazarın kiplikler hakkındaki konumunu göstermekte olup (11) ve (12)'de kullanılan ve altı çizili kısım ile nitelenen *yol* ve *yöntem* üstsöylemsel adları eylemlerin ve durumların yer ve zamandaki boyutlarını, gerçekleştirilme biçimlerini ya da sıklığını gösterdiği için *tarz adlarına* örnek gösterilebilir.

Dilbilim alanında yazılmış araştırma makalelerinin özet bölümlerinde yer alan üstsöylemsel adlardan *varlıklar arası ilişkileri* gösteren adlar tüm üstsöylemsel adların %8.5'ini oluşturmaktadır. Bu işlevin en az sıklığa sahip olan altulam olması yine Jiang ve Hyland (2017)'in bulguları ile paralellik göstermektedir. Bu durum özet türünün kısa olması nedeniyle yazarın herhangi bir önermede yer alan bilgiyle olan bağlantı ya da ilişkiye metnin bu bölümünde değinmiyor olması olarak açıklanabilir. Bu bağlamda örnek (14) ve (15)'te çalışmada *varlıklar arası ilişki* örneklerine yer verilmektedir.

(14) Eski Bilgi Sözceleri, daha önce sözü edilen bir ifadenin yeniden anımsatılması amacıyla kullanılabileceği gibi bir önermede örtük olan ve çıkarım gerektiren önermelerin açıkça belirtilmesi sonucu ortaya çıkar. (2008/1)

(15) Çözümlemeler, kişilerarası ilişkilerde edimbilimsel anlamın bir parçası olarak yüz ve incelik kavramlarının hem dilbilimsel hem de kültürel açıdan büyük farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. (2008/2)

Örnek (14)'te *sonuç* sözcüğü bir durum hakkında çıkarılan yargı ya da ulaşılan sonuç olarak iki durum ya da olay arasında ilişki kurmaktadır. Aynı biçimde örnek (15)'te *farklılık* üstsöylemsel adı diğer olay ya da olgular ile bahsedilen şeyin arasında ilişki kurarak onu diğerlerinden ayıran özelliği ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle *varlıklar arası ilişki* ulamına dahil edilmiştir.

Sözcük-dilbilgisel örüntüleme açısından tüm yapıların %19.11'ini oluşturan –(s)'li bileşiklerin en yaygın olduğu ve ardından %15.59 ile gösterimsel *bu* ile kullanılan adların geldiği görülmüştür. Dolayısıyla bu iki örüntü tüm yapıların neredeyse %35'ini oluşturmaktadır. Geleneksel dilbilgisinde “tamlama” dilbilimde ise “bileşik” olarak ele alınan bu yapılar üstsöylemsel açıdan da adların üstsöylem belirleme gücünü gösterdiği söylenebilir. Örnek (16) ve (17)'de çalışmada elde edilen –(s)'li bileşik örneklerine yer verilmektedir.

(16) Türkçe'de henüz yerleşmiş bir karşılığı bulunmayanlara yeni terim önerileri getirilmektedir. (2008/7)

(17) Ulaşılan **bulgular sonucunda**, Türkçede ünsüz ikizleşmesinin 'tam ikizleşme', 'yarı ikizleşme' ve 'tekünsüzleşme' görünümleri sergilediği belirlenmiştir. (2013/1).

(16) ve (17)'de de görüldüğü üzere çalışmada üstsöylemsel ad olarak kabul edilen bu bileşiklerin işlevlerinin belirlenmesi niteleyici öge değil baş ad üzerinden yapılabilmektedir. Yani, örnek (16)'da yer alan *terim önerileri* ve (17)'de yer alan *bulgular sonucu* bileşikleri baş ad olan öneri ve *sonuç* sözcüklerinin bileşikteki anlamı karşılıyör

olması nedeniyle işlevsel açıdan sınıflandırılırken bileşik olarak değil yazarın baş ad kullanımına odaklanmaktadır. Dolayısıyla üstsöylemsel ad olarak tespit edilen birim örnek (16) için *terim önerileri* değil baş ad olan öneri ad öbeğidir.

Türkçede üstsöylemsel adlarda en sık kullanılan ikinci örüntü adın gösterimsel *bu* ile birlikte kullanımınıdır. Adın önünde gösterimsel *bu* ile kullanımı yazarın bağlaşıklık ve tutarlığı sağlamak için metni organize etmesine gönderimde bulunabilir. Bu durum da çalışmanın kapsamı dışında olan üstsöylemsel adların bilgi odaklı etkileşimli boyutuna vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada *bu* gösterimseli ile birlikte kullanılan adın alıcı odaklı etkileşimli işlevi bakımından ulamlaması göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre örnek (18) ve (19)'da çalışmada bulgularan *bu* gösterimseli ile birlikte kullanılan üstsöylemsel ad örneklerine yer verilmektedir.

(18) *Bu* çalışmanın araştırma soruları çerçevesinde cinsiyetin uzamsal referans çerçevesi seçiminde bir değişken olmadığı saptanmıştır. Bunun yanında fen bilimleri ile sosyal bilimlerden gelen katılımcılar arasında görece referans çerçevesi kullanımı açısından anlamlı bir fark olmazken içsel referans çerçevesi kullanma eğilimi fen bilimlerinden gelen katılımcılarda daha fazladır. (2019/2)

(19) *Bu varsayım*, temelde değiştirmeye dayalı sözcük dizilişi görünülerinden arındığı için yetinmeci olduğu kadar alanyazında sık sık tartışılan da bir konudur. (2019/4)

Örnek (18)'de yazar alıcı odaklı boyutta çalışma metin adını ve örnek (19)'da *varsayım* bilis adını kullanarak okuyucuya kendi yorumunu yansıtmaktadır.

Dili, insanın dünya ile ilgili tecrübelerinin yapılandırılması için bir araç olarak kabul eden Halliday, bu tecrübelerin yapıyı bozup yeniden inşa ederek gerçekleştiğini ileri sürmektedir (1998: 190). Dilbilgisinin bu yeniden yapılandırma süreci içerisinde yer alan ve Türkçede en çok başvurulan süreç adlaştırma (Türkkan, 2009: 94) yapılarıdır. Çalışmada üstsöylemsel adların kullanım sıklığı açısından adlaştırma yapılarının kullanım sıklığının yüksek olması bu durum ile koşutluk sağlamaktadır. Çalışmada elde edilen üstsöylemsel adların adlaştırma yapıları örnekleri (20) ve (21)'de sunulmaktadır.

(20) Çözömler, kişilerarası ilişkilerde edimbilimsel anlamın bir parçası olarak yüz ve incelik kavramlarının hem dilbilimsel hem de kültürel açıdan büyük farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. (2008/2)

(21) Bu nedenden dolayı, incelik kurallarının daha devingen, daha bağlamsal (hatta daha kişisel düzeyde) incelenmesi gerektiği öne sürülebilir. (2010/2)

Örnek (20) ve (21)'de de görüldüğü üzere yazar kendi yorumunu ad öbeği içinde baş ad olarak kullandığı *gösterdiğini* ve *gerektiği* adlaştırma yapıları ile vermektedir. Bu noktada üstsöylemsel adlar açısından yazarın duruşu belli etmede kullandığı baş adlarının Türkçede önemli bir kısmının adlaştırma yapılarının oluşturduğu söylenebilir.

Dilbilim alanında yazılmış Türkçe özetlerde kullanılan üstsöylemsel adların en sık kullanılan dördüncü örüntüsü belirtili yapılar olarak saptanmıştır. Bu bağlamda, Türkçede belirtili yapı ile belirtisiz yapı arasında var olan biçimbilimsel farklılığın aynı zamanda anlambilimsel bir farklılığı da işaret ediyor olması görüşü (Akşehirli, 2012) üstsöylemsel adların kullanımı açısından da önemli bir farkı ortaya koyduğu söylenebilir. Bu anlamda bu tür yapılarda niteleyici öge de belirtisiz yapılardan farklı olarak üstsöylemsel ad olarak işlev gördüğünü söylemek mümkündür. Örnek (22) ve (23) çalışmada bulgularan belirtili yapıya örnek olan üstsöylemsel ad görünümü sunmaktadır.

(22) Betimleyici Çeviribilim temelli bu çalışmanın amacı, kültüre özgü bir öge olarak değerlendirilen çevre/doğa bilgisi içeren sözcüklerin kültürlerarası aktarımı sırasında geliştirilen çeviri yöntemlerinin dağılımlarını niceliksel verilerle tarihsel olarak belirlemek ve kültür öğelerinin çevrilmesi açısından çocuk edebiyatı kapsamında öncül bir yöntem haritası oluşturmaktır. (2018/3).

(23) Bu çalışmanın araştırma soruları çerçevesinde cinsiyetin uzamsal referans çerçevesi seçiminde bir değişken olmadığı saptanmıştır. (2019/2).

Örnek (22)'de kullanılan çalışmanın amacı ve (23)'te kullanılan çalışmanın araştırma soruları belirtili yapılarında hem niteleyici öge olan çalışma ad öbeği hem de *amaç* ve *soru* baş adları göndergesel anlama sahip olduğu için üstsöylemsel ad olarak kabul edilmiştir. Ancak örnek (16) ve (17)'de yer alan belirtisiz yapılarda göndergesel anlam sadece baş adda olduğu için (16)'da öneri (17)'de *sonuç* ad öbekleri üstsöylemsel ad olarak ulamlanmıştır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bulgularına dayanarak dilbilim alanında yazılmış araştırma makalesi özet metinlerinde yazarların olaylara yönelik duruş alma tercihinde adlara sıklıkla başvurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkçede kullanılan üstsöylemsel adların görünümünün sergilediği bu çalışmada üstsöylemsel adların yazar duruşu belirlemede önemli bir rol üstlendiği belirlenmiştir. Buna göre Türkçede üstsöylemsel adların varlıkların tanımlanması, varlığın nitelenmesi ve varlıklar arası ilişki işlevlerinde kullanıldığı ve üstsöylemsel adların belirli bir örüntü sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre belirtisiz yapıların genelinin Türkçede niteleyici ögesi birden fazla addan oluşan öbeklerde yer aldığı görülmüştür.

Çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde üstsöylemsel adların alıcı odaklı etkileşimli boyuttaki işlevleri değerlendirildiğinde ise en sık kullanılan işlevin metnin somut yapısına ve bölümlerine gönderimde bulunan *varlığın tanımlanması* ulamında yer alan *metin adları* olduğu, bu adları ise zihinsel süreçleri ifade eden *bilgi adlarının* takip ettiği belirlenmiştir. Bu durum dilbilim alanında, belirli sözcük sayısı çerçevesinde konunun genel hatlarıyla verildiği ve ayrıntılı bir biçimde verilemediği bir tür olan özet metinler için yazarın yorumunda ve metne karşı duruşunda zihinsel süreçleri ifade eden adları sıklıkla kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine çalışmanın bir diğer bulgusu olan en az sıklıkta kullanılan üstsöylemsel ad işlevinin *varlıklar arası ilişki* ulamı olmasının sonucu olarak da metinlerin kısa olması ve öz bir nitelik taşıması nedeniyle özetlerde olaylar veya olgular arasında ayrıntılı bir biçimde ilişki kurulamadığı söylenebilir.

Dilbilgisel örüntüler açısından ele alındığında ise üstsöylemsel adların sıklıkla kullanıldığı örüntüler öncelikle tamlama biçimindeki ad öbeklerinin baş adları olup bu bağlamda adlaştırma yapılarında, -(s)'li bileşiklerde ve birden fazla niteleyici içeren tamlama yapılarında sıklıkla yer aldığı görülmektedir. *Bu* gösterimseli ile birlikte kullanılan adların tamamı Türkçede üstsöylemsel ad işlevi görmektedir.

Bu bağlamda Türkçede tamlama yapılarının iç içe yerleştirilmesi ve adlaştırma yapılarının sıklıkla kullanılması sonucu tutarlı bir söylem bölütü oluşturulmakta, üstmetin gönderimleriyle değerlendirilmesi sağlanmakta böylece adların yinelenmesi ile üstsöylemsel bir bağ kurulmuş olmaktadır. Üstsöylemsel adların kuramın iddia ettiği gibi Türkçede de yazarın duruşunu belli etmede önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Bu sonuçlara dayanarak çalışma diğer alanlara da uygulanabilir, üstsöylemsel ad kullanımı açısından alanlararası farkın nasıl bir görünüm sunduğuna yönelik bir çalışma yapılabilir. Bu çalışma alıcı odaklı üstsöylem işlevleri açısından değerlendirilmiştir. Benzer bir çalışma bilgi odaklı üstsöylem işlevleri açısından da değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ädel, A. (2006). *Metadiscourse in L1 and L2 English*. John Benjamins, Amsterdam.
- Ädel, A., ve Mauranen, A. (2010). "Metadiscourse: Diverse and divided perspectives". *Nordic Journal of English Studies*, 9/2, 1-11.
- Akşehirli, S. (2012). "Türkçe'de Ad+Ad(S)l Biçimindeki Ad Bileşiklerinin Sözlükselleşmesi". 26. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları. ss. 21-31.
- Bazerman, C. (1988). *Shaping Written Knowledge: The genre and activity of the experimental article in science*. University of Wisconsin Press, Madison.
- Bhatia, V. K. (2013). *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*. Routledge, New York.
- Bondi, M. ve Lorés Sanz, R. (2014). *Abstracts in academic discourse: Variation and change*. Peter Lang, Berlin.
- Chafe, W., ve Nichols, J. (1986). *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. NJ: Ablex Publishing, Orwood.

- Charles, M. (2003). 'This mystery...': A corpus-based study of the use of nouns to construct stance in theses from two contrasting disciplines. *Journal of English for Academic Purposes*, 2/4, 313-326.
- Crismore, A. (1983). *Metadiscourse: What is it and How is it used in School and Non-school Social Science Texts*. University of Illinois, Illinois.
- Crismore, A. (1989). *Talking with Readers: Metadiscourse as rhetorical act*. Peter Lang, New York.
- Crismore, A., Markkanen, R., ve Steffensen, M. S. (1993). Metadiscourse in Persuasive Writing: A Study of Texts Written by American and Finnish University Students. *Written Communication*. 10/1, 39-71.
- Halliday, M. A. K. (2004). *An Introduction to Functional Grammar*, 3. Baskı, Arnold, London.
- Halliday, M.A.K. (1998). "Things and Relations: Regrammaticing experience as technical knowledge". J.R. Martin ve R. Veel (haz.). *Reading science: Critical and functional perspectives on discourses of science*. London: Routledge, s. 185-235 içinde.
- Hyland, K. (1998a). Persuasion and Context: The Pragmatics of Academic Metadiscourse. *Journal of Pragmatics*. 30, 437-455.
- Hyland, K. 2004. *Disciplinary Discourses: Social Interactions in Academic Writing*. University of Michigan Press.
- Hyland, K. 2005. *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. Continuum.
- Hyland, K. ve Tse, P. (2004). Metadiscourse in Academic Writing: a Reappraisal. *Applied Linguistics*. 25/2, 156-177.
- Hyland, K., ve Tse, P. (2005). Hooking the reader: A corpus study of evaluative that in abstracts. *English for Specific Purposes*, 24/2, 123-139.
- Jiang F. K. ve Hyland K. (2015). 'The fact that': Stance nouns in disciplinary writing. *Discourse Studies*. 17/5, 529-550. Doi: 10.1177/1461445615590719.
- Jiang F. K. ve Hyland K. (2016). Nouns and academic interactions: a neglected feature of metadiscourse. *Applied Linguistics*, 1-25. Doi: 10.1093/applin/amw023.
- Jiang, F. K. ve Hyland, K. (2017). Metadiscursive nouns: interaction and cohesion in abstract moves. *Elsevier*, 46, 1-14.
- Jiang, F. K. ve Hyland, K. (2021). 'The goal of this analysis . . .': Changing patterns of metadiscursive nouns in disciplinary writing. *Lingua*, 252. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2020.103017> .
- Jiang, K. (2022). *Metadiscursive Nouns. Interaction and persuasion in disciplinary writing*. Taylor ve Francis Group, Routledge.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, 31. Baskı. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Luzon Marco, M. J. (1999). Procedural vocabulary: Lexical signaling of conceptual relations in discourse. *Applied Linguistics*, 20/1, 1-21.
- Mauranen, A. (1993). *Cultural Differences in Academic Rhetoric: A textlinguistic study*. Peter Lang, Frankfurt.
- Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pho, P. D. (2008). Research article abstracts in applied linguistics and educational technology: A study of linguistic realizations of rhetorical structure and authorial stance. *Discourse Studies*, 10/2, 231-250.
- Salager-Meyer, F. (1997). I think that perhaps you should: A study of hedges in written scientific discourse. In Miller T. (ed.) *Functional approaches to written text: classroom applications*, 105-118. English Language Programs United States Information Agency, Washington, D. C.
- Sinclair, J. (1993). Written discourse structure. In J. Sinclair, M. Hoey, & G. Fox (Eds.), *Techniques of description: Spoken and written discourse* (pp. 6-31). Routledge, London.
- Stotesbury, H. (2003). Evaluation in Research Article Abstracts in the Narrative and Hard Sciences. *Journal of English for Academic Purposes*, 2/4, 327-341.
- Swales, J. M. (1993). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*, 3. Baskı. Cambridge University Press, Cambridge.

- Thompson, G. (2001). Interaction in Academic Writing: Learning to Argue with the Reader. *Applied Linguistics*. 22/1, 58-78.
- Thompson, G. (2008). Book Review: AUTHOR, Metadiscourse: Exploring interaction in writing. *Language in Society*, 37/1, 138-141.
- Türkkan, B. (2009). "İlköğretim Düzeyinde Okutulan Türkçe Tarih Metinlerinde Adlaştırma Temel Alınarak Sözbilimsel Kipin Saptanması". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt: 11, Sayı:4, Sayfa: 91-103.
- Vande Kopple, W. J. (1985). Some Exploratory Discourse on Metadiscourse. *College Composition and Communication*. 36/1, 82-93.
- Widdowson, H.G. (1983), *Learning Purpose and Language Use*. Oxford University Press, Oxford.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).